

Muharem Bazdulj

Nevidljiva družba

■ Laguna ■

Copyright © 2021, Muharem Bazdulj
Copyright © ovog izdanja 2023, LAGUNA

BIBLIOTEKA BEZ PREVODA

Knjiga 18

*Σαν έξαφνα, ώρα μεσάνυχτ', ακουσθεί
αόρατος θίασος να περνά*

PROBUDIO SE U POTPUNOM MRAKU, najpotpunijem mogućem, mraku za koji nije znao ni da postoji, tako je valjda mračno onom slonu kojeg je pojeo zmijski car u *Malom Princu*, tako je valjda mračno fetusu kad postane svjestan samog sebe u majčinoj utrobi, nije u sjećanje mogao da prizove takav mrak, nikad, baš nikad, čak ni za vrijeme rata u Bosni, kad struje nije bilo nedjeljama, nekako je uvijek bilo dovoljno vedro da se bar naslute mjesečina i svjetlost zvijezda, nekako je ta prirodna svjetlost zapravo bila ljepša i snažnija upravo zbog manjka vještačke svjetlosti, napisao je neko tih dana kako se u Sarajevu, gradu bez struje, jasnije zvijezde na nebu vide, a njega je to podsjećalo na onu Stingovu pjesmu koju je u to vrijeme volio, onu o Englezu u Njujorku, onu u kojoj

se kaže kako je noću svijeća svjetlija od sunca, i još ga na nešto literarno podsjeća ovaj mrak, a to je onaj zapis Danila Kiša o „kara-tamnoj noći“ jer takva noć nije naprosto crna, naprosto tamna, kao što nije ni tavana, a to je i ona fraza iz jedne Springstinove pjesme, to je *pitch-black night*, što je iz pjesme o ukradenom autu, zapravo ne o pravom ukradenom autu, mada ukradena kola jesu jedan od Springstinovih lajtmotiva, nego o tipu koji svake noći sanja da vozi ukradena kola, a taj san nema veze sa autom, nego sa ženom pored koje leži dok to sanja, s njegovom ženom koju je sreo dok je bila mlada djevojka, oženio se u želji da se skući i smiri, a onda je poslije nekog vremena osjetio nemir i neizdrž, mislio je da će da prođe, da bi naposljetku shvatio da se između njih dvoje stvorio ponor i otad svaku noć sanja da vozi ukradena kola i znoji se u snu od straha da će ga policija zaustaviti, ali ga nikad ne zaustave, to jest uvijek se prije toga probudi, a onda mu jedne večeri žena kaže kako je negdje našla njegova stara pisma koja joj je pisao dok su bili zaljubljeni i da se čitajući ih osjećala kao da ima sto godina, a on nastavlja da sanja kako vozi ukradena kola u karatamnoj noći i kako se boji da će ga ta noć progutati i da će se u njoj izgubiti, da će potpuno nestati, volio je tu pjesmu odavno i znao je u životu imati osjećaj da vozi

ukradena kola i valjda je i zamišljao karatamnu noć, ali je nije ovako zamišljao, to jest nije je ni mogao ovako zamisliti, ovo je potpuni posvemašnji mrak, ovako je valjda slijepcima, pa se prisjeća komšije Sabljaka iz djetinjstva, prvog slijepca u životu kog je poznao, visokog mršavog čike koji je radio u telefonskoj centrali, imao je lijepu ženu, jednu od onih žena čiju ljepotu lakše primjećuju dječaci nego odrasli muškarci, ženu s bijelim lutkastim licem, punim usnama i velikim očima, imali su i sina, pet-šest godina starijeg od njega, jednog od onih tipova kojima svi sportovi dobro idu, trenirao je valjda i rukomet i košarku i bio među najboljima dok nije morao da se opredijeli, pa je nastavio s košarkom, mada su mnogi pričali da bi bilo bolje da je ostao na rukometu, jer nije bio previše visok, sigurno jedva preko metar i osamdeset, ne može sada da mu se sjeti imena, svi su ga svakako zvali Sabljak, kao što je on njegovog oca zvao čika Sabljak, i pamti kako je kao dječak znao da čvrsto zatvori oči i pomisli – ovako je čika Sabljaku, a opet je znao da mu nije baš tako jer on uvijek može da otvori oči i ponovo ugleda svjetlost, ali takođe ni kad bi najčvršće zatvorio oči, opet oko njega ne bi zavladao baš potpuni mrak, ovo kao sada, kad isprva nije znao ni ko je ni gdje je, pa mu je prvo nadošlo ko je, a vrlo brzo i gdje je, tu je

u svom stanu u Osnabriku, Imodžen spava pored njega, ne pruža ruku da je dodirne, ne čuje joj disanje, ali zna da je tu, na dvadesetak centimetara od njega, zna da diše normalno, da spava mirno, i malo ga nervira to što je ne čuje da diše, u ovakvom mraku bi morao bolje da čuje, zna se da slijepci po pravilu bolje čuju od onih koji nisu slijepi, ali nije da on ne čuje njeno disanje zato što je mrtva tišina, ne čuje ga jer čuje nešto drugo, nešto što ne zna šta je, a istovremeno ga privlači i plaši, neki prigušen zvuk iz blizine, toliko prigušen da djeluje da je daleko, čuje taj zvuk i ne zna šta je, a stalo mu je da zna šta je, pa zatvara oči, usprkos mrklom neprozirnom mraku, kao da će tako bolje čuti, ali uzalud, barem zasad, stiće kapke svjestan da mu se čelo bora, pa se prisjeća kako mu je u posljednjih nekoliko mjeseci čelo vidno izboranije nego inače, zatim skoro refleksno stiska i šake te zagriža donju usnu, lice mu je zgrčeno kao čovjeku koji se jako napreže na ve-ce šolji, ništa mu, međutim, nije jasno oko zvuka koji čuje, ne zna ni odakle dolazi, ni kako bi ga tačno opisao, samo je jako sugestivan i jako intenzivan, obuzima ga cijelog, pa ga ozari misao kako je čulni kapacitet čovjeka ograničen, a za čulni kapacitet ne zna je li pojam koji postoji ili ga je on upravo izmislio, ali jasno mu je da označava količinu doživljaja i informacija koju

čovjek može da primi čulima, pa pošto ga ovi zvuci toliko opčinjavaju, on zbog toga niti bilo šta vidi, niti bilo šta može da namiriše, niti bilo šta da okusi, niti bilo šta da dodirne, a ni fabulozno šesto čulo sada ništa ne bi moglo da nasluti, džaba bi sada paradiralpanorama Venecije i miris pečene jagnjetine i okus marcipana i tekstura tople ženske kože i slutnja sreće, sve je nadsvođeno ovim zvukom, a zvuk je takav da čak ne zna ni da li je prijatan, jeste hipnotišući i sveprisutan, ali takav je i zvuk pneumatske bušilice kad neko sprat iznad tebe renovira kupatilo, takav je i zvuk kad neko noktima prelazi po školskoj tabli, te neprijatne zvukove je teže ignorisati nego prijatne, za prijatne ti se zapravo čini da ih nikad ne čuješ dovoljno dobro, bila to pjesma slavuja ili snimak Skarlatijevih sonata, bješe li ono kod Šopenhauera da je negdje pročitao kako je umnost svakog čovjeka obrnuto proporcionalna količini buke koju mirno može da podnese, pa on tu varira ideju kako čovjek ima očne kapke da od sebe skoro refleksno sakrije sve što je neprijatno da se vidi, ali da eto nema ušne kapke da odbaci neprijatnosti koje čuje, očito Šopenhauer nije davao veliki značaj mogućnosti da se dlanovima začepi uši, više eksperimenta radi, nego jer ne želi više da čuje taj zvuk, on naslanja dlanove na ušne školjke, ali zvuk se i dalje čuje, možda i jasnije

nego ranije, pa pritiska jače, cijelom širinom dlanova prekriva uši, sa osjećajem da stvara neki mali vakuum, pritiska tako jako da počinje da osjeća i bol, ali zvuk je i dalje tu, kao da ga ne čuje samo ušima, nego cijelim tijelom, cijelim bićem svojim, i privlači ga takav kakav je, kao što je Orfejeva muzika privlačila sve živo, kao što je muzika svirača iz Hamelina privlačila djecu i štakore, pa se nasmiješi kad se sjeti te slikovnice iz djetinjstva gdje svirač iz Hamelina nosi trorogi zeleni šešir i sjeća se kako je mislio da je Hamelin mjesto iz bajke, nešto što ne postoji u stvarnosti, a onda je prije nekih dvadeset godina otišao u Hamelin, vidio ga svojim očima, pa sada zna da postoji, da je zapravo blizu, jedva stotinu kilometara od kreveta na kome leži, i mada se on tipa sa zelenim šeširom sjeća kao svirača, on je zapravo frulaš, piper, kao oni crnogorski Piperi, kao njegov drug Balša, a zapravo pajper, kao avion Mister Noa iz Manausa, to je isti onaj frulaš koga je Vilijam Blejk ugledao na oblaku, to je isti onaj frulaš koga je na kapijama zore ugledao Sid Baret prije nego je poludio, pa mu se sada čini da zvuk koji čuje ima nešto od melodije i pjesme koju je ludom Baretu kasnije posvetio Rodžer Voters, one o izgubljenim dušama koje godinu za godinom plivaju u onim malim sobnim dječijim akvarijumima, i gdje su nestala ta srećna vremena

kad je cijelo njegovo društvo trošilo sate i sate u pokušajima interpretacije stihova, šta mu znači ono pitanje da li bi zamijenio epizodnu ulogu u ratu za glavnu rolu u kavezu, i zašto na kraju ostaju samo isti stari strahovi, i on se sada pita ima li straha u njegovom doživljaju tajanstvenog zvuka i čini mu se da straha nema, svega ima, ali straha nema, bilo bi i straha da nema zvuka, tako mu se čini, a da ne zna zašto, ovaj zvuk kao da biva neka lirska paučina između srca i mozga, kao u nekoj rečenici koju je davno pročitao, pa se penjući uz tu paučinu čuva od straha, svjestan sve vrijeme da ta ista paučina muhama koje se u nju upletu garantuje i strah i užas, jer ono što je nekom spas nekom je propast, tako je sada, tako je bilo, tako će uvijek biti, ništa nije svima isto, ni ovaj zvuk ne bi svima isto značio, zapravo ne bi ga svi vjerovatno ni čuli, evo Imodžen ga ne čuje, a njemu se čini da je dovoljno snažan da trgne iz sna čak i one sa dubljim snom od nje, ipak ona se ne budi i on zna da se i neće probuditi, a čak mu se čini i da se probudi iz nekog drugog razloga da ni budna taj zvuk ne bi čula, ima onih ultrazvukova koje čuju samo psi, a ljudi ih ne čuju, ali ovo nije to, ovo je kao ona vrata koja Kafka pominje, koja se otvaraju samo za jednu osobu, tako je i ovaj zvuk samo za njega, tako mu sada izgleda, nešto što samo on čuje, samo

on registruje, da uključi snimanje na magnetofonu pitanje je da li bi taj zvuk bio snimljen, a i kad bi bio snimljen vjerovatno bi i taj snimak samo on mogao da čuje, pomalo to zvuči kao klasično ludilo, kao onaj stereotipni motiv da neko čuje glasove, a glasovi su samo u njegovoj glavi, tako, zar ne, počinje Skorsezeovo *Posljednje Hristovo iskušenje*; kad Vilijam Defo kaže da čuje glasove, čudne glasove, da ga imenom nazivaju, Isus, u tom smislu taj film i jeste bio proglašen za svetogrđe, pa mu se vraća vijest sa televizije koju je čuo prije više od trideset godina, kao klinac, da je premijer Indije Radživ Gandhi istog dana zabranio prodaju Ruždijevog romana *Satanski stihovi*, koji bi mnogo tačnije bilo zvati Šejtanski ajeti, ali se eto pogrešan prevod primio, kao što je *Alien* Ridlija Skota umjesto Tuđina postao *Osmi putnik*, pa je Zlatan Stipišić, sin velikog Ljube, u svojoj mladalačkoj metal fazi, kad je pjevao: „Glasno, glasnije, ja ne znam drugačije, ja ne znam drugačije, rokaj do temelja, od glave ka petama, glasno, glasnije, ja ne znam drugačije“, svoj bend prozvao *Osmi putnik*, što je u Jugoslaviji imalo simbolički naboj i težinu, dok ime istog benda doslovce prevedeno na engleski ili njemački ne bi značilo ništa, i bioskopsko prikazivanje i distribuciju Skorsezeovog *Posljednjeg Hristovog iskušenja*, snimljenog po romanu onog Grka,

Kazancakisa, koji je napisao i *Grka Zorbu*, a pravi Zorba, onaj koji je piscu poslužio kao model za junaka, počiva na groblju u Skoplju, a on je bio na tom grobu prije šest ili sedam godina, kad je bio u Skoplju na nekoj konferenciji bibliotekara, i Zorbu bi neki proglasili ludim, ali to nije ludilo, osim ako ludilo nije neki viši oblik zdravlja, kao što on zna da ovaj zvuk koji čuje, i koji čuje samo on, nikakve veze sa ludilom nema, tada su u Skoplju svi ludilom nazivali spomenike koji su nicali posred grada, ali njemu ni to nije izgledalo kao ludilo, nego baš suprotno, kao traženje nekog korijena, svog mjesta u svijetu, mapiranja sopstvenog identiteta, najviše ga je dirnuo jedan most sa figurama važnih makedonskih umjetnika od kojih za mnoge vjerovatno ni većina Makedonaca, a kamoli stranaca, nije ni čula, većina je na tom mostu tražila samo kip Tošeta Proeskog, no njega je mnogo dirnula jedna statua koja je bila dosta blizu Proeskog, statua pisca čije je ime pamtio iz čitanki za niže razrede osnovne škole, statua pisca po imenu Nedžati Zekerija, bila je to neka priča o dječaku po imenu Orhan, priča koja je, iz njegove tadašnje perspektive, govorila o svijetu kako ga zaista vide djeca, a ne onako kako odrasli misle da ga djeca vide, poslije je pročitao i cijelu knjigu *Djeca triju ulica*, a mnogo kasnije je saznao da je Nedžati

Zekerija, Turčin iz Skoplja koji je pisao na turskom jeziku, ali eto, njegove su knjige u Jugoslaviji prevedene na srpskohrvatski i makedonski jezik, pa su ga djeca mogla doživljavati kao svog, to mnogo kasnije je zapravo bilo tek nakon što je vidio spomenik čovjeka čije ga je ime vratilo u dane djetinjstva te je provukao Nedžatija Zekeriju kroz *Gugl* i saznaće da je ovaj umro u Novom Sadu 1988. godine, valjda baš u vrijeme kad je on čitao *Djecu triju ulica*, ali ne sjeća se da je tada išta čuo o piščevoj smrti, ili se to nije smatralo za veliku vijest ili mu je vijest promakla, jer, recimo, kad su dogodine javili da je umro Danilo Kiš, to već dobro pamti, mada je u to vrijeme pročitao mnogo manje Kišovog nego Zekerijinog, oni koji nisu čitali priče o dječaku Orhanu, njima je vjerovatno prva asocijacija na Nedžatija Zekeriju onaj njegov prezimenjak Farid ili Ferid sa Harvarda koji je pisao o postameričkom svijetu, svi ti Zekerije i Zakarije, svaki taj Zaharije ili Zekeri pamti u imenu etimologiju svog imena, pamti da se Bog sjetio, jer je prvi Zakarija zapravo matori otac Ivana ili Jovana Krstitelja, odnosno Jahje, muža Elizabetinog ili Jelisavetinog, koji je isto tako možda pomislio da je lud kad mu se ukazao anđeo Gabrijel zvani i Gavrilo odnosno Džibril, i ta pomisao na anđela, a anđeli nose poruke, vuče ga da pomisli da je ovaj zvuk neka

poruka, pa mu se učini da prepoznaje pravilan ritam, kao da srce tuče, kao da otkucava metronom, kao neki veliki sat, i sjeća se kako je nana Devla u Visokom govorila o kudret sahatu, o nevidljivom satu koji kuca iz zidova da pripremi čovjeka za dobre ili loše vijesti, poslije je o kudret sahatu čitao i kod Meše Selimovića, ali zauvijek veže tu priču za nanu Devlu, majčinu majku, koja se zapravo zvala Devlet, iako su je svi zvali Devla, od nekih Cigančića koji su s njim išli u razred poslije je čuo da je Devla cigansko ime za Boga, na romskom se valjda bog kaže Devla, poslije je o tome čitao i u *Politikinom zabavniku*, a svijest da se na engleskom đavo kaže devil nagnala ga je da prvi put shvati da su bog i đavo lice i naličje iste stvari, dugo se on nije sjetio nane Devle zbog kudret sahat, ali mu mnogo češće padne na pamet kad nema apetita, pa mu se u misli vrati kako mu je kad bi slabo jeo za doručak govorila da jede jer inače neće imati kuveta, godinama i godinama kasnije, listajući rječnike i leksikone, pomislio je da su kudret i kuvet izvorno ista stvar, snaga i moć, od arapskog qudra, samo su se u različitim kontekstima razdvojili, a njega je to qudra, to kudra, opet vraćalo nani Devli koja ga je uvijek uspavljivala čitajući iz iste knjige, iz nekog raskupusanog izbora iz dječije poezije Branka Ćopića gdje su bili i oni stihovi „Be, ja

sam jagnje, ime mi Kudra, gdje li je moja mamica mudra, vreba me šuma i zubat vuk“, a ta se pjesma, i to pamti iz neke mnogo kasnije faze, zove zapravo „Mjesec i njegova baka“, možda i zbog toga uvijek je za talasastu kosu volio izraz kudrava, možda i zato do dana današnjeg, znači skoro trideset godina, pamti ime i prezime jednog dopisnika Radio Sarajeva iz unutrašnjosti što se zvao Šemsudin Kudra, u vrijeme kad je živio sam volio je da spava sa uključenim radio-aparatom, da svira vrlo tiho, nije da se bojava mraka, ali bilo je prijatnije uz melodiju ili ljudski glas padati u san, a naročito buditi se, kod Frojda je negdje pročitao da je valjda njegovo unuče voljelo kad legne da spava da čuje majčin glas iz druge sobe i da je to dijete jednom reklo da kad čuje majčin glas u sobi biva svjetlije, od ovog zvuka njemu nije svjetlije, ovaj zvuk kao da zgušnjava mrak, to je neka čudnovata sinestezija, kao u gimnazijskim lekcijama o Bodleru, što su njegovoj generaciji došle na red taman kad su počeli da eksperimentišu sa lakim drogama, pa si sam sebi lakše pravdao pušenje trave, ako ti je ikakvo pravdanje i trebalo, time što je to radio i Šarl Bodler, kao što su neki njegovi drugovi, čiji su roditelji početkom rata naprasno otkrili islam, polušaljivo pred njima branili svoje duge kose time što je to hadis, jer hadis je oponašanje

poslanika Muhameda, a ovaj je nosio dugu kosu, naravno da je njegov drug Edo puštao kosu zbog Kurta Kobejna i Edija Vedera, a ne zbog Muhameda, ali fora nije loše zvučala, mnogo je gust ovaj mrak, crn kao što je crna ona pjesma koju pjeva Edi Veder što se baš po crnilu zove i u kojoj kaže kako se svih pet horizonata okretalo oko njene duše kao Zemlja oko Sunca, tih pet horizonata su pet čula, a to ga je uvijek podsjećalo na onaj ponešto mistični ajet o dva istoka i dva zapada, a onda pjesma ide u refren gdje kaže kako se ogorčene ruke grče ispod oblaka onog što je bilo sve i kako su slike isprane u posvemašnjem tetoviranom crnilu, da, tako izgleda ovaj mrak, tetovirano, znači, neizbrisivo, vječno, onoliko koliko je vječna ljudska koža, on se nikad nije istetovirao, mada je želio, najviše ga je privlačila ona fora sa Robertom Mičamom gdje on glumi tipa kome je na prstima jedne ruke istetovirana riječ „Ljubav“, a na prstima druge „Mržnja“, u jednoj Springstinovoj pjesmi to je varirano pa „Ljubav“ ostaje „Ljubav“, a umjesto „Mržnje“ dođe „Strah“, sve je to, naravno, na engleskom, ali je poetično i skoro bizarno da sve te engleske riječi od četiri slova (*Love, Hate, Fear*), kod nas imaju po pet (Ljubav, Mržnja, Strah), pa tetoviranje ima smisla jedino ako se uključe i palčevi, i super je kad se u pjesmi kaže da ako ti je na

jednoj ruci ljubav, a na drugoj strah, tad nikad ne znaš u kojoj ruci držiš svoju sudbinu, a u drugom refrenu Vederove ogorčene ruke više se ne grče ispod oblaka nego ljuljuškaju polomljeno staklo, srću, možda srću ogledala kao u Jesenjinovom „Crnom čovjeku“, možda tek staklo razbijenih čaša, ali ga ljuljuškaju kao bebu, kao dijete u kolijevci, u bešici, a nekad se čudio zašto su bešika i kolijevka sinonimi, a da se ipak ne može reći mokraćna kolijevka, kao što može mokraćna bešika, to jest da kolijevka nikad nije mjehur, ili možda ipak jest, možda je kolijevka mjehur koji nas dok smo mali štiti od stvarnog života, ali i to polomljeno staklo nije tek polomljeno staklo, nego je polomljeno staklo svega, polomljeno staklo onoga što je bilo sve, u djetinjstvu, kad bi neko stao ispred tebe, a ti gledaš televiziju ili gledaš neku utakmicu ili priredbu uživo, bila je dosjetka da ga pitaš: „Je li ti tata staklar?“, u smislu, je l' misliš da si proziran, da mogu da gledam kroz tebe, a njegovoj prvoj simpatiji, Katarini iz Visokog, otac je zaista bio staklar, držao je staklarsku radnju *Dijamant* u prizemlju zgrade u kojoj je živjela nana Devla, bio je vrlo nizak i mršav, zvali su ga Mišo, nije ga vidio sigurno trideset godina, a može u mislima savršeno da vizuelizuje Mišino lice i stas, nosi tamnoplavi kombinezon i nije valjda viši od metar i šezdeset pet,